

Voldserstatning i form av oppreisningserstatning når partene er barn

26.6.2025 (2025/897)

Sivilrettsforvaltningen hadde avslått klagerens krav om voldserstatning i form av oppreisningserstatning etter seksuell omgang og seksuelle handlinger.

Sivilrettsforvaltningen fant det ikke rimelig å tilkjenne oppreisningserstatning fordi partene var omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling. På handlingstidspunktet var klager 10 år, mens skadevolder var 12 år.

Sivilrettsforvaltningen hadde vist til Eidsivating lagmannsretts dom LE-2021-166099. Sivilombudet kom til at Sivilrettsforvaltningen hadde gjengitt innholdet i dommen feil. Videre mente Sivilombudet at Sivilrettsforvaltningens vektlegging av jevnbyrdighet i alder og utvikling ikke var i samsvar med gjeldende rett slik den kommer til uttrykk i Høyesteretts praksis.

Sivilombudet ba Sivilrettsforvaltningen om å vurdere saken på nytt i lys i av ombudets uttalelse.

Sakens bakgrunn

(1) A (heretter klageren) søkte i november 2023 om voldserstatning i form av oppreisningserstatning og erstatning for advokatutgifter. Bakgrunnen var at han sommeren 2022 skal ha blitt utsatt for seksuell omgang og seksuell handling av B (heretter skadevolder). På handlingstidspunktet var klageren 10 år, mens skadevolder var 12 år.

Forholdet ble anmeldt i mars 2023, men henlagt i april 2023 på grunn av at skadevolder var under 15 år.

(2) Kontoret for voldsoffererstatning tilkjente. i juli 2024 klageren 250 000 kroner i oppreisningserstatning, men avslo kravet om erstatning for påførte advokatutgifter.

(3) Etter klage fra skadevolder avslo Sivilrettsforvaltningen oppreisningskravet ved vedtak x. januar 2025. Sivilrettsforvaltningen fant det klart sannsynliggjort at klager hadde blitt utsatt for seksuell omgang etter straffeloven § 299 og seksuelle handlinger etter straffeloven § 304, men fant det ikke rimelig å tilkjenne oppreisningserstatning på grunn av jevnbyrdighet i alder og utvikling mellom partene. Sivilrettsforvaltningen viste til at «de samme hensyn som kan medføre straffrihet på grunn av jevnbyrdighet i alder og utvikling jf. strl. § 308 [kan] vektlegges i vurderingen av om det er rimelig å tilkjenne oppreisningserstatning etter skl. § 3-5, jf. LE-2021-166099».

(4) I LE-2021-166099 uttalte Eidsivating lagmannsrett at «tiltalte etter straffritaksbestemmelsen i straffeloven § 308 frifinnes for straff, er imidlertid ikke til hinder for at fornærmede tilkjennes oppreisning» og at ved vurderingen av om oppreisning skal idømmes «skal det legges til grunn at tiltalte og fornærmede var omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling». Etter lagmannsrettens syn forelå det ikke forhold som tilsa at tiltalte burde idømmes oppreisningserstatning når han ikke ble idømt straff.

(5) Klageren klaget vedtaket inn for Sivilombudet.

Våre undersøkelser

(6) Vi fant grunn til å undersøke Sivilrettsforvaltningens rettskildebruk.

(7) I brev herfra stilte vi Sivilrettsforvaltningen spørsmål om hvordan de tolket Eidsivating lagmannsretts dom, og om det kunne utledes av dommen at hensynene som kan gi straffrihet etter straffeloven § 308 er relevante i vurderingen av om det skal tilkjennes oppreisningserstatning. Videre spurte vi om hvilken rettskildemessig vekt Sivilrettsforvaltningen mente lagmannsrettsdommen hadde, og om det finnes andre rettskilder som underbygger Sivilrettsforvaltningens syn om at jevnbyrdighet i alder og utvikling kan hensyntas i rimelighetsvurderingen. Vi stilte også spørsmål om Sivilrettsforvaltningen hadde vektlagt andre momenter i vurderingen av om det skulle tilkjennes oppreisningserstatning i saken.

(8) Sivilrettsforvaltningen erkjente at de hadde gjengitt innholdet i Eidsivating lagmannsretts dom LE-2021-166099 feil og at de hadde formulert premisset i rimelighetsvurderingen upresist når de har vist til jevnbyrdighetsvurderingen etter straffeloven § 308 som sådan, ettersom bestemmelsen gjelder bortfall av straff og ikke oppreisning. Sivilrettsforvaltningen skrev at det ville vært mer presist å henvise til den etablerte og langvarige forvaltningspraksisen om at aldersforskjellen mellom partene og partenes utvikling er momenter ved vurderingen av om det er rimelig å tilkjenne voldserstatning. Sivilrettsforvaltningen opplyste at de ville gjennomgå rettskildegrunnlaget

bak den etablerte forvaltningspraksisen for å se om praksisen sto seg mot andre rettskilder og nyere rettspraksis.

(9) Videre skrev Sivilrettsforvaltningen at LE-2021-166099 var et eksempel fra rettspraksis hvor det ikke ble ansett rimelig å tilkjenne oppreisningserstatning for seksuell omgang mellom barn på grunn av jevnbyrdighet i alder og utvikling. Samtidig svarte de at dommen har begrenset rettskildemessig vekt ved den konkrete rimelighetsvurderingen som skal gjøres for å vurdere om det er grunnlag for oppreisning etter voldserstatningsloven § 4.

(10) Sivilrettsforvaltningen skrev at de ved den konkrete rimelighetsvurderingen hadde lagt vekt på handlingens art, hvor lang tid forholdet hadde pågått, graden av utnyttelse, partenes alder, modenhet og erfaring, og om handlingen var begått på en særlig smertefull eller krenkende måte. Ut fra bevismomentene i saken fant Sivilrettsforvaltningen at det var snakk om utforskende seksuell atferd mellom to unge gutter som i utgangspunktet var venner, og at det ikke var holdepunkter for at skadevolder hadde utøvet press i en slik grad at det var tale om utnyttelse av skjevt styrkeforhold mellom partene. Disse momentene tilsa samlet sett at det ikke var rimelig å tilkjenne oppreisning i saken.

(11) Klageren fikk anledning til å kommentere Sivilrettsforvaltningens svar.

Sivilombudets syn på saken

Rettslige utgangspunkter om oppreisningserstatning og voldserstatning

(12) Det følger av voldserstatningsloven § 1 at den som har blitt utsatt for en forsettlig handling som nevnt i straffeloven § 299 eller § 304 har rett til erstatning fra staten. Blant annet har den voldsutsatte krav på oppreisningserstatning etter skadeserstatningsloven § 3-5, se voldserstatningsloven § 4 første ledd. Beviskravet er som i alminnelig erstatningsrett. Det innebærer at i saker med et belastende faktum kreves det normalt klar sannsynlighetsovervekt for at den skadevoldende handlingen har funnet sted, se lovens forarbeider Prop. 238 L (2020-2021) punkt 7.2 og HR-2016-2578-A avsnitt 36. Erstatning etter voldserstatningsloven krever ikke at det foreligger dom. Hvis de skadevoldende forholdet er anmeldt, og straffesaken er avsluttet, kan det søkes om erstatning, jf. § 7 første ledd bokstav a. Innvilgelse av erstatning krever at det er klar sannsynlighetsovervekt for at den som krever erstatning har blitt utsatt for volds- eller seksuallovbruddet.

(13) Skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd angir vilkårene for oppreisningserstatning. Bestemmelsen lyder slik:

«Den som forsettlig eller grovt aktløst har

a. voldt skade på person eller

b. tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3,

kan – uansett om det ytes menerstatning etter § 3-2 eller standardisert erstatning etter § 3-2a – pålegges å betale den fornærmede en slik engangssum som retten

finner rimelig til erstatning (oppreisning) for den voldte tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art. Ved krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven §§ 299 eller 302, skal det ved utmålingen av oppreisning særlig legges vekt på handlingens art, hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er et misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.»

(14) Selv om det i loven står «kan», følger det av rettspraksis at hvis vilkårene er oppfylt, skal oppreisning normalt tilkjennes, jf. blant annet HR-2023-1172-A avsnitt 34 og Rt-2014-745 avsnitt 25. Straffeloven § 299 og § 304 er begge nevnt i skadeserstatningsloven § 3-3.

(15) Oppreisningserstatning har en sammensatt funksjon ved at den har en straffende funksjon overfor skadevolder, den gir uttrykk for samfunnets kritikk av den skadevoldende handlingen, samtidig som den skal gi skadelidte en oppreisning for den krenkelse vedkommende har vært utsatt for og kompensere for psykiske og fysiske lidelser som skadelidte er påført, jf. Rt-2010-1203 avsnitt 38.

(16) Oppreisningen skal utmåles på individuell og skjønnsmessig basis. Etter rettspraksis skal det legges vekt på handlingens objektive grovhet, skadevolderens skyld, skadelidtes subjektive opplevelse av krenkelsen samt arten og omfanget av de påførte skadevirkningene, jf. HR-2016-2492-A avsnitt 26 med videre henvisninger. Hvilke momenter som kommer i forgrunnen ved vurderingen vil variere ut fra forholdene i den enkelte sak, jf. Rt-2011-769 avsnitt 28. Det sentrale formålet bak oppreisningserstatningen er imidlertid kompensasjon til offeret, noe som fører til at konsekvensene for skadelidte får en mer sentral plass i vurderingen enn handlingens objektive grovhet, jf. Rt-2012-1773 avsnitt 23.

Rettslige utgangspunkter om barns erstatningsansvar

(17) Barns erstatningsrettslige ansvar er regulert i skadeserstatningsloven § 1-1. Etter bestemmelsen plikter barn og ungdom under 18 år å erstatte skade som de volder forsettlig eller uaktsomt «for så vidt det finnes rimelig under hensyn til alder, utvikling, utvist adferd, økonomisk evne og forholdene ellers».

(18) Bestemmelsen er en særregel som regulerer både ansvarsgrunnlaget og omfanget av erstatningsansvaret som barn kan ilegges, jf. HR-2018-1014-A avsnitt 27. Det må avgjøres om barnet har voldt skaden med forsett eller uaktsomhet, og om barnet har nådd en slik grad av modenhet at det holdes ansvarlig etter en regel som bygger på skyld. Først når dette er klarlagt, kan det avgjøres hvilket omfang ansvaret skal ha, se Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) s. 27. I rettspraksis er det lagt til grunn at det i alle fall for barn over den kriminelle lavalder er anledning til å ilegge et barn oppreisningserstatningsansvar dersom de generelle vilkårene for oppreisningserstatning er oppfylt, jf. HR-2023-1172-A avsnitt 29 og HR-2018-1014 A avsnitt 44.

(19) Helhetsvurderingen som skal foretas etter skadeserstatningsloven § 1-1 vil langt på vei inkludere de samme momentene som er relevante etter § 3-5. Betydningen av § 1-1 ved

utmålingen av oppreisning ligger først og fremst i at hensynet til skadevolders alder skal tillegges særlig vekt, jf. HR-2023-1172-A avsnitt 36.

(20) Høyesterett oppsummerer forholdet mellom skadeserstatningsloven § 1-1 og § 3-5 i HR-2023-1172-A avsnitt 47 slik:

«På bakgrunn av de rettslige utgangspunktene jeg nå har gjennomgått, legger jeg til grunn at også en skadevolder som er barn, kan dømmes til å betale oppreisningserstatning til skadelidte når vilkårene etter skadeserstatningsloven § 3-5 ellers er oppfylt. Ved fastsettelsen av oppreisningsbeløpets størrelse tas utgangspunkt i skadeserstatningsloven § 1-1. Hensynet til barnets beste skal tillegges stor vekt ved utmålingen, men vil ikke nødvendigvis være avgjørende. Hvilken betydning det skal få for utmålingen av oppreisningserstatningen at skadevolder eller skadelidte, eventuelt begge to, er barn, beror på en konkret vurdering med utgangspunkt i de momentene som § 1-1 angir. Der det i rettspraksis er fastsatt en norm for handlingen, danner normen et utgangspunkt for nivået før justering med bakgrunn i skadevolders og skadelidtes alder. Den konkrete anvendelsen av § 1-1 vil gjennomgående innebære at det skal mindre til for å fravike normen enn når skadevolder og skadelidte er voksne mennesker.»

(21) Skadevolders situasjonsforståelse vil også være et moment i rimelighetsvurderingen. I HR-2024-834-U avsnitt 14 uttalte Høyesterett:

«Det er etter ankeutvalgets syn klart at skadevolderens situasjonsforståelse er et moment i vurderingen etter § 1-1. Forståelsen har ikke bare betydning ved vurderingen av den subjektive skylden, men inngår, gjennom uttrykkene 'utvikling' og 'utvist adferd', også i rimelighetsvurderingen. Utvalget viser til HR-2023-1172-A avsnitt 56, hvor det sies at en femtenåring, som den saken gjaldt, har 'begrenset livserfaring og modenhet og derfor i utgangspunktet mindre evne enn en voksen til å kontrollere følelser, forstå situasjoner og overskue konsekvenser av sine handlinger'. Betydningen av slike begrensinger vil variere fra sak til sak.»

(22) Ved erstatning etter voldserstatningsloven kommer i utgangspunktet ikke lempingsreglen i skadeserstatningsloven § 1-1 til anvendelse, jf. voldserstatningsloven § 4 andre ledd. Bakgrunnen er at det kan «virke urimelig at en som er utsatt for et volds- eller seksuallovbrudd ikke skal få dekket sitt økonomiske tap fordi skadevolderen er under 18 år», og at det kan virke uheldig når «poenget med erstatningsordningen er at staten skal tre inn og betale erstatning når skadevolderen ikke kan betale for seg», jf. Prop. 238 L (2020-2021) punkt 10.5.2 og punkt 10.5.4. Dette gjelder likevel ikke når det er forhold på den skadelidtes side som er årsak til at erstatningen er avkortet. I så fall vil også erstatningen fra staten bli nedsatt, se merknadene til bestemmelsen i Prop. 238 L (2020-2021).

Sivilrettsforvaltningens bruk av Eidsivating lagmannsretts dom LE-2021-166099

(23) Sivilrettsforvaltningen har tatt følgende rettslige utgangspunkter ved rimelighetsvurderingen i vedtaket:

«Ved vurderingen av om det er rimelig å tilkjenne oppreisning skal det særlig legges vekt på handlingens art, hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er et misbruk av slektskapsforhold, avhengighetsforhold eller tillitsforhold og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte. Videre kan de samme hensyn som kan medføre straffrihet på grunn av jevnbyrdighet i alder og utvikling jf. strl. § 308 vektlegges i vurderingen av om det er rimelig å tilkjenne oppreisningserstatning etter skl. § 3-5, jf. LE-2021-166099.»

(24) Eidsivating lagmannsrett uttalte i dommen LE-2021-166099 at «tiltalte etter straffritaksbestemmelsen i straffeloven § 308 frifinnes for straff, er imidlertid ikke til hinder for at fornærmede kan tilkjennes oppreisning». I den konkrete vurderingen uttalte lagmannsretten følgende:

«Ved vurderingen skal det legges til grunn at tiltalte og fornærmede var omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling. Etter lagmannsrettens syn foreligger det ikke forhold som tilsier at tiltalte i dette tilfeller bør idømmes oppreisningserstatning når han ikke idømmes straff.

Etter lagmannsrettens syn er det heller ikke grunnlag for å idømme oppreisningserstatning etter skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav a. Etter bevisførselen er det ikke sannsynliggjort at fornærmede er påført en psykisk eller fysisk skade i lovens forstand som følge av tiltaltes handling, som gir grunnlag for å idømme oppreisningserstatning.»

(25) Sivilrettsforvaltningen har i svaret hit erkjent at de har gjengitt innholdet i nevnte dom feil. Sivilombudet er enig i dette, og kan ikke se at rettssetningen som Sivilrettsforvaltningen har brukt kan utledes av dommen. Til dette kommer også at dommen er en underrettsdom som har begrenset rettskildemessig vekt.

(26) Sivilombudet mener det er uheldig at Sivilrettsforvaltningen har gjengitt dommen feil og tatt utgangspunkt i en uriktig rettssetning ved rimelighetsvurderingen. At Sivilrettsforvaltningen viser til straffeloven § 308 er uheldig all den tid det er sikker rett at krav om oppreisningserstatning skal vurderes uavhengig av resultatet i straffesaken. Oppreisningskrav kan gjøres gjeldende også når det foreligger straffrihets- eller straffebortfallsgrunner, jf. HR-2024-306-U.

Sivilrettsforvaltningens bruk av momentet jevnbyrdighet i alder og utvikling i rimelighetsvurderingen

(27) Sivilrettsforvaltningen har ikke funnet det rimelig å tilkjenne oppreisningserstatning som følge av at partene er jevnbyrdige i alder og utvikling. Sivilrettsforvaltningen har vist til at det er en etablert og fast forvaltningspraksis å vektlegge aldersforskjellen mellom partene, partenes utvikling, graden av utnyttelse og etterfølgende personskade ved

vurderingen av om det er rimelig å tilkjenne voldserstatning, og at forvaltningspraksisen er basert på fast rettspraksis. Av høyesterettspraksis har Sivilrettsforvaltningen blant annet vist til Rt-2003-442, Rt-2011-1428, HR-2023-2298-U, HR-2018-2096-A, Rt-2010-1421 og Rt-2002-785.

(28) Langvarig, omfattende og konsekvent forvaltningspraksis kan utgjøre en selvstendig rettskilde. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig. Det må også vurderes om praksisen er i tråd med regelens ordlyd og formål, jf. HR-2023-1148-A avsnitt 52, eller har støtte i rettspraksis.

(29) I Rt-2003-442 kom Høyesterett uten nærmere drøfting til at det ikke skulle tilkjennes oppreisningserstatning. Verken Rt-2011-1428 eller HR-2023-2298-U gjaldt oppreisningserstatning. Ombudet kan derfor ikke se at disse avgjørelsene gir nevneverdig veiledning i saken.

(30) HR-2018-2096-A gjaldt en 20-åring som ved to ulike anledninger hadde hatt samleie med 15-åringer. Høyesterett kom til at det ikke skulle idømmes oppreisning, og begrunner dette i avsnitt 41 med følgende:

«I saken var aldersforskjellen større enn i vår sak. Bortsett fra det er det flere likhetstrekk: Det dreier seg om enkeltstående tilfeller av sex mellom ungdommer som har et forhold, og hvor domfelte er karakterisert som umoden. Den seksuelle omgangen var frivillig, og det er ikke opplysninger om skadevirkninger. Hverken frivillighet eller fravær av påviste skadevirkninger kan i seg selv begrunne at det ikke skal tilkjennes oppreisning. Men når dette sees i sammenheng med nærheten i alder og utvikling og at det er et forhold mellom partene, mener jeg at gode grunner taler for at oppreisning ikke bør idømmes. Dette er også det resultat som best lar seg forene med den nevnte avgjørelsen fra 2010.»

(31) Avgjørelsen som omtales i HR-2018-2096-A er Rt-2010-1421. I den saken var fornærmede 14 år og 5 måneder på handlingstidspunktet, mens domfelte var 25 år. De hadde hatt kontakt i fire måneder gjennom chattesider på Internett før de møttes og hadde seksuell omgang ved to anledninger. Høyesterett kom også her til at det ikke skulle idømmes oppreisning, og begrunner det i avsnitt 16 til 18 slik:

«At den seksuelle omgangen var frivillig fra fornærmede, kan ikke være avgjørende for om oppreisning skal tilkjennes. Siktemålet med straffeloven § 196 er å verne mindreårige mot å bli utsatt for seksuelle tilnærmelser fra voksne, og det klare utgangspunkt må også ved vurderingen av oppreisning være at ansvaret for overtredelser ligger hos den voksne, jf. Rt-2004-1068.

Ut fra bevisføringen er det vanskelig å ha noen sikker formening om hvorvidt fornærmede har eller vil få skadevirkninger av de straffbare handlinger. Straffeloven § 196 bygger imidlertid på at det generelt sett er en risiko for slike skadevirkninger. Ved vurderingen av om oppreisning skal tilkjennes, må det tas hensyn til dette.

Når jeg likevel finner at oppreisning ikke bør idømmes, legger jeg særlig vekt på at A fremstår som umoden, og at den seksuelle omgang ved begge anledninger ifølge

lagmannsretten «var svært kortvarig, og hadde preg av ung, uerfaren «tenåringssex»». Det må på denne bakgrunn være tilstrekkelig at det gjennom straff blir markert at A har krenket fornærmede, jf. Rt-2002-785.»

(32) Rt-2002-785 gjaldt en 20 år gammel mann som hadde hatt minst ti samleier med ei jente på 13 år og ni måneder. Domfelte og fornærmede var kjærester og hadde et relativt langt kjæresteforhold. Heller ikke her kom Høyesterett til at det skulle idømmes oppreisning, og begrunner dette på side 787 og 788 med følgende:

«A er domfelt for brot på straffelova § 195 første ledd andre straffalternativ. At samleia skjedde friviljug frå krenkte, kan ikkje tale avgjerande mot at det blir gitt oppreisning for ikkje-økonomisk tap etter reglane i skadebotlova. Eit sentralt siktemål med føresegna i § 195 er nemleg å verne den mindreårige. Spørsmålet om oppreisning må såleis vurderast i lys av heile situasjonen. Sentralt i denne vurderinga er det då at det var tale om eit langvarig kjærasteforhold, og at det ikkje låg føre noka utnytting frå A si side. Det må vere tilstrekkeleg at det gjennom straffereaksjonen blir reagert mot at A har handla urett i høve til B. Etter ei samla vurdering meiner eg etter dette at det ikkje i tillegg til straff også bør påleggjast A å betale oppreisning, jf. at det er tale om ein 'kan'-regel.»

(33) Etter Sivilombudets syn vurderer Høyesterett oppreisningen i de ovennevnte avgjørelsene ut fra de momentene som tillegges vekt i rimelighetsvurderingen etter fast rettspraksis, og ikke jevnbyrdighet i alder og utvikling som sådan. Det vises til at enkeltstående tilfeller av sex mellom ungdommer i et forhold beskriver handlingens objektive grovhet. At domfelte var umoden reflekterer skadevolderens skyld, mens frivilligheten reflekterer skadelidtes subjektive opplevelse av krenkelsen. I avgjørelsene var det heller ikke påvist skadevirkninger hos de skadelidte.

(34) Momentene alder og utvikling vil først og fremst ha betydning i rimelighetsvurderingen som skal foretas etter skadeserstatningsloven § 1-1. Rettspraksis viser at hvorvidt oppreisningsvilkårene er oppfylt vurderes først, uavhengig av skadevolders alder. Dersom skadevolder er et barn, tas det deretter utgangspunkt i de momentene som skadeserstatningsloven § 1-1 angir ved fastsettelsen av oppreisningsbeløpet, se blant annet HR-2024-834-U, HR-2023-1172-A, HR-2022-980-A og HR-2018-1014-A.

(35) Sivilombudet mener etter dette at Sivilrettsforvaltningen vektlegging av jevnbyrdighet i alder og utvikling i rimelighetsvurderingen, ikke er i samsvar med gjeldende rett slik den kommer til uttrykk i Høyesteretts praksis.

Konklusjon

(36) Sivilombudet er kommet til at Sivilrettsforvaltningen har gjengitt innholdet i Eidsivating lagmannsretts dom LE-2021-166099 feil ved de rettslige utgangspunktene for rimelighetsvurderingen. Videre mener Sivilombudet at Sivilrettsforvaltningens vektlegging

av jevnbyrdighet i alder og utvikling er i samsvar med gjeldende rett slik den kommer til uttrykk i Høyesteretts praksis.

(37) Sivilombudet ber Sivilrettsforvaltningen om å behandle saken på nytt i lys av uttalelsen. Det minnes om at skadevolder ikke har vært part i saken her, og at hans uttalelse må innhentes ved den nye behandlingen.

(38) Sivilombudet ber om å bli orientert om utfallet av den nye behandlingen.

26.6.2025 (2025/897)